

DOKUMENTUM

Az alábbi javaslatot a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal azt a nevével jegyző három művészettörténész munkatársa 2003–2004 folyamán dolgozta ki annak érdekében, hogy a műemlékké nyilvánítás minden résztvevő és minden érdekelt számára világos, egyöntetű alapelvek mentén történjen. A dokumentum végül sosem nyert hivatalos elfogadást – az eredeti szándékkal ellentétben a KÖH egyetlen elnöke sem adta azt ki elnöki határozatként/utasításként. A szerzőkkel nem egyeztetett formában azonban idővel felkerült a KÖH honlapjára, és ennek nyomán beépült az egyetemi oktatásba, valamint időnként mind a sajtóban, mind a szakmai publikációkban hivatkozási alappá vált. Hivatalossá tételének elmaradása ellenére azonban jelentős mértékben épített rá a védési eljárás során a Védési Bizottság, annál is inkább, mivel annak a javaslat megfogalmazói – több-kevesebb kimaradással – fennállásának végéig tagjai, akik a műemlékvédelem intézményrendszerének folyamatban lévő teljes átalakulása miatt szükségesnek tartják, hogy a szöveg hiteles formában közkinccsé váljon.

A MŰEMLEKKÉ NYILVÁNÍTÁS SZEMPONTRENDSZERE

Javaslat

A műemlékké nyilvánítás alapját a műemléki értéknek az örökségvédelmi törvényben szereplő definíciója képezi:

„Műemléki érték: minden olyan épített örökségi elem, valamint azok rendeltetés-szerűen összetartozó területe, együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a közösségi hovatartozás-tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék; alkotórészeivel, tartozékaival és berendezési tárgyaival együtt.”

(2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, 7. §, 7. pont).

A kiemelkedő jelentőség megmutatkozhat:

1. a védendő emlék **korában**:
Időben visszafelé haladva a fennmaradt

emlékek abszolút száma és a teljes emlékanyaghoz viszonyított aránya egyaránt gyorsan csökken (a kisebb lakosságszám miatt nyilván eredetileg is kevesebb készült, de az ezek közül fennmaradtak teljes emlékanyaghoz viszonyított aránya is bizonyosan egyre csökken, minél korábbi emlékekről van szó). Az emlék már önmagában is történeti és tudományos jelentőséget hordozó ritkaság volta miatt a műemlékké nyilvánításhoz elegendő, ha a védési folyamat során bebizonyosodik, hogy az emlék *lényeges része korábbi 1875-nél*.

Kivételt jelentenek a sírkövek és sír-emlékek, amelyeknél ez az automatizmus 1830-ig érvényesül.

2. a védendő emlék létrehozásában megnyilvánuló **közösségi akaratban**:
A műemlékké nyilvánításhoz elegendő, ha az emlék 1867 és 1956 között egyházi, oktatási, kulturális, közművelődési, egészségügyi, szociális, honvédelmi és karhatalmi, kereskedelmi, ipari célra, a közigazgatás számára (bíróság, városháza stb.), az országos közlekedési és hírközlési hálózat részeként épült, és eredeti állapotát lényegében ma is őrzi.
3. a védendő emlék **egyediségében**:
 - a. a művészeti érték *különleges*, mással nem pótolható volta, például az alkotónak vagy a kornak a főműve;
 - b. jelentős, de a műemlékjegyzékben kevésbé reprezentált művészettörténeti *személyiség* alkotása;
 - c. a típusnak vagy a használatnak a keletkezés korát tekintve is fennálló *ritkasága*.(A művészeti értéket a minőség határozza meg, melynek objektív megítélésében, illetve a személyiség jelentőségének megítélésében különösen számítanak az esetleges szakirodalmi értékelések, valamint a szakértői vélemények – ennek persze már része a műemlékké nyilvánítási eljárás során megnyilvánuló szakemberek „közösségi” véleménye is.)

4. a védendő emlék **tipikusságában**:
- a keletkezési korra egészében *jellemző* típus jellegzetes megjelenési formája;
 - a típus *legkorábbi* jelentkezése;
 - típusteremtő* emlék;
 - a típus megformálását tekintve *legérettebb* jelentkezési formája, esetleg *legkésőbbi* emléke;
 - a típus legépebben, *legkevésbé megváltoztatott* formában fennmaradt emléke;
 - életmód, tájegység, etnikum* tipikus emléke.
- (Az értékelésnél figyelembe kell venni a típus megjelenési területen való gyakoriságát.)

5. a védendő emlék létrehozásának **építés-technika-történeti** vonatkozásában:
- az építési technika *korai* jelentkezése okán;
 - az építési technika *legjellegzetesebb*, érett megjelenése okán;
 - az építési technikán belül sajátosan *egyéni* ötletek okán.

6. a védendő emlékeknek a környezetével (**településképpel, településszerkezettel, történeti tájjal**) való összefüggésében:
- MJT: történeti településszerkezet összefüggő rendszere, illetve településkép történetileg meghatározó, összefüggő egysége (területi védelemként);
- Történeti együttes: egyedileg átlagos színvonalú emlékek alkotta, városképpileg azonban meghatározó szerepű,

MJT-nél kisebb kiterjedésű történeti együttesek (pl. különböző építésű házak alkotta házsor; telepek), illetve történeti településszerkezet magja, fennmaradt részlete (egyedi védelemként);

g. Történeti táj: épített örökségi elem és történeti táj összefüggő rendszere (területi védelemként).

7. a védendő emlékekhez kapcsolódó különleges **eszmei-szellemi**, „nem anyagiassult” vonatkozásokban (kizárva azonban a „személyi emlékhely”, a pusztán egyetlen személyhez kötődő, születési, lakóhelyi, halálozási vonatkozásokat).
8. jórészt átalakított emlék fenti szempontok szerint különleges értéket jelentő **részletében**. A részvédelem jogi kategória pontos tisztázására szorul.
9. az emlék védett, illetve védendő együtteshez való tartozásában.

Fenti szempontrendszer alkalmazásáról:

- a fenti szempontrendszernek való megfelelés nem eredményezi az objektum automatikus védetté nyilvánítását, csupán vezérfonal a védetté nyilvánítási eljárás során;
- a fenti szempontok egyikének való megfelelés is elégséges lehet az emlék védetté nyilvánításához.

Budapest, 2004. március

Győr Attila – Lővei Pál – Somorjay Sélysette